

הדומה והשוני

מאת גיורא מנור

מאה שנות תנועת מחול העם של אירלנד - האם המחול העממי הישראלי הוא אח חורג לתנועת מחול העם האירי?

אחת האגדות החביבות עלינו היא שלמחול העממי הישראלי, שנוצר בשנות השלושים והארבעים, אין אח ורע בעולם. הוא נתפס בעינינו כמסורת בעלת משמעות לאומית, מחול חברתי שבנה את הזהות הישראלית של טרם מדינה. אבל מתברר, ואולי לא במקרה, שבתולדות תנועת מחול העם של אירלנד יש תופעות מקבילות לאלה שאנו מכירים מתנועת מחול העם שלנו. בגיליון אביב 1995 (27/1) של הרבעון "Dance Research Journal", כתב עת מלומד היוצא לאור בארה"ב, מתפרסם מאמר של מו מאייר המתאר את התופעה באירלנד. מאייר היה בעבר רקדן מנוסה ומורה מוסמך למחול מטעם "הוועדה למחול אירי", המוסד הרשמי שתפקידו לשמור על טוהר המסורת המחולית האירית, ושלעדי הסמכתו אין איש רשאי ללמד את הריקודים העממיים. בכך כבר ניכר ההבדל הגדול בין שתי תרבויות המחול העממי, שלנו ושל האירים.

אבל יש גם מאפיינים מקבילים (במכוון אין אנו דנים כאן בנושא המרכזי של אותו מאמר, שהוא דיון תיאורטי על שימור המסורת הלא כתובה, שהמחול האירי משמש לה רק דוגמה).

המחול המסורתי נקרא בשפה האירית Scoil Rince. החייאת מסורת זאת ושיגשוגה היתה אחת המטרות של תנועת השחרור האירית עוד בסוף המאה הקודמת. "הליגה האירית" שמה לה למטרה לשמר את השפה העתיקה של אירלנד, שנדחתה על ידי

האנגלית, שפת האדונים הקולוניאליים של האי, וכמעט נשכחה. שימור המחול העממי האירי היה אחד התחומים בהם ביקשה "הליגה האירית" להשיג את התחייה הלאומית.

ממש בשנה בה התקיים הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, 1897, החייתה "הליגה" חגיגה עממית עתיקה שנשכחה ונעלמה בשנות הרעב הגדול באמצע המאה ה-19, שבגללו היגרה כמחצית אוכלוסיית אירלנד, בעיקר לאמריקה. המפלגה הפוליטית שלקחה על עצמה את הגשמת מטרותיה של הליגה היא אותה שין פיין, שרק השנה החל משא ומתן מדיני עמה על עתיד המחוז הצפוני של האי, שנותר בשלטון בריטי אחרי שרוב אירלנד זכתה לעצמאות בשנת 1921.

התפקיד שנפל בחלקו של המחול העממי בתנועת השחרור האירית היה, בעצם, תוצאה של מקריות מוצלחת בלבד. לאנשי המפלגה התברר, שהרבה יותר אנשים נמשכים להשתתף בריקודים המוניים, מאשר באסיפות של נאומים ודיונים על אידיאלים ומטרות מדיניות. ההרקדות, אם להשתמש במושג ישראלי מאוחר יחסית, שהיו פופולריות מאוד, שימשו לשין פיין גם כמקור להכנסות שמימנו רכישת נשק ופירסום חומר תעמולה.

עם השגת העצמאות המדינית, ירד מספר חברי המפלגה פלאים. למעשה עזבו כ-85% ממשלמי מס החבר. הממשלה העצמאית נטלה רק היבט אחד של תוכנית המפלגה: הכנסת השפה הגלית העתיקה לתוכנית הלימודים של בתי הספר. אבל במחוז הצפוני, שנותר תחת שלטון בריטי, המשיכו אנשי השין פיין את מלחמתם, והיא עומדת להסתיים רק בימינו. הטיפול במסורת המחול נותר כמעט ההיבט היחיד של פעילותם התרבותית-חינוכית.

מכמה בחינות מילאה המפלגה הפוליטית הזו באירלנד תפקיד דומה לזה שמילאה ההסתדרות הכללית בתנועת ריקודי העם הישראליים. אלא שהאופי האוטוריטטיבי, הריכוזי, של שין פיין היה שונה בתכלית מרוח הפלורליזם (המוגבל בפרמטרים של ציונות) של ההסתדרות ושל מפא"י, ששלטה בהסתדרות שלטון ללא מצרים. כשם שנציגי השין פיין תמכו בחוק הצנוורה המחמיר ברפובליקה האירית, הם גם תמכו, ב-1929, בהקמת "ועדת המחול האירי", גוף שתפקידו היה לפקח ולנהל אותה. לוועדה זו, בת שלושים החברים, סמכות מוחלטת ובלעדית על מכלול הפעילות בתחום המחול העממי ואין עד עצם היום הזה אפשרות ללמד, ללמוד או להופיע במחול עממי אירי ללא רשיון מטעמה. אגב, משרדיה של הוועדה האימתנית הזאת משוכנים עד היום

להקת הפולקלור גיראלדין, אירלנד GERALDINE FOLK GROUP

להקת הפולקלור ג'יראלדין, אירלנד GERALDINE FOLK GROUP

רבים של הריקודים שנהגו לבצע בשנות העשרים, ובכל זאת השינויים הסגנוניים אינם בולטים. "לא ניכרת כל מהפכה אסתטית במחול האירי" - הוא קובע.

היבט נוסף, המשותף למחול העממי הישראלי והאירי הוא שלרוקדים אין עניין בצורות, בתוכן או בהקשר של הריקודים כשלעצמם. ההתכנסות וההרקדה היא לגביהם העיקר וחיות הכל.

מאז ייסוד "הליגה האירית" בסוף המאה הקודמת, החליפו את המפגשים החברתיים הספונטניים, על פי רוב בהצטלבויות של דרכים, "חגיגות" (feis), מפגשים בני מאות משתתפים, ותחרויות (oireachtas).

התחרויות נחשבת ליוקרתית ביותר ומאורגנת בצורה מדויקת. לכל חוג (בית ספר) מותר להשתתף רק בשתי תחרויות בשנה. יש תחרויות אזוריות ואחת מרכזית, שנערכת בחג הפסחא. רק הזוכים בתחרויות האזוריות זכאים ליטול חלק בתחרות הארצית. שלא כמו החגיגות, שהם מפגשים חופשיים, שאפילו מישהו שרק התחיל ללמוד את המחולות רשאי להופיע בהן, התחרויות נתונות לפיקוח קפדני של הוועדה למחול, ורק אמני מחול מוכרים מופיעים בהן. לכן ניתן לכל אמן זמן רב יותר להימצא על הבימה. האווירה בתחרות פורמלית, יש מתח תחרותי והקהל רובו ככולו מורכב ממורים מוסמכים, תלמידיהם ובני המשפחה של האמנים.

התחרויות מנוהלות על ידי שופטים (moltoiri), המקפידים על הכללים, וכך קובעים למעשה את קצב השינויים שחלים במסורת הריקודית. הם המחלקים את הפרסים, וממילא הם שקובעים את הסטנדרטים של הביצוע. אם מישהו מהמתחרים "חדשני" מדי ויצרתי מדי בעיני השופטים, הוא לא יזכה בפרס.

בכוח ההשוואה בין המנהגים של תנועת המחול העממי באירלנד ואצלנו להאיר היבטים, שהטיפול בהם עשוי להועיל לנו. המבנה ההיררכי והמובנה של עולם המחול האירי העממי אינו הולם את הרוח הישראלית, שכולה ספונטניות ואי החשבת הצורות הפורמליות - לא ביחסי אנוש ולא על הבימה. אין כל דרך להכניס את המחול העממי הישראלי, על אף ההתחלות שלו, הדומות לאלה של המחול העממי האירי, למסגרת מחייבת, שאולי היתה מונעת את המיסחור הגובר של המחול העממי אצלנו.

בבית הישן ששימש את מרכז המפלגה של שין פיין בעת היווסדה, לפני כמאה שנה.

מורי המחול הצעירים ביקשו, מצד אחד, לגלות ולרענן את המסורת האירית העתיקה, ומצד שני יצרו אינספור צורות ומחולות חדשים, שהחומרים שלהם היו שאולים מתרבויות אחרות, ללא קשר עם המסורת האירית. "מחאות קולניות הושמעו נגד היצירות החדשות הללו", ניכר אחד המורים הראשונים שקיבלו את אישור הוועדה ללמד.

וגם זה מזכיר את המתרחש אצלנו - את ההתנגדות ל"פשע" היצירות כביכול של מדריכי המחול העממי העכשוויים בארץ.

אלא שהמחול העממי האירי, שלא כמחול העממי הישראלי, מבוסס על חלקי צעדות ויחידות מקצביות קבועות, המאפשרות יצירת כוריאוגרפיה במסגרת המסורת. מאגר זה של מוטיבים ומקצבים מהווה מלאי ממנו יכול המורה המוסמך (munteoir) לשאוב.

המורים - רובם מורות - הם בעלי סמכות רבה, ועל פי רוב גם רקדנים מבצעים מוכשרים בעצמם. לזכות בתואר munteoir אינו דבר של מה בכך. כל מורי המחול נבחנים על ידי ועדת המחול. הבחינה קפדנית, וההכנות לקראתה עשויות לדרוש עבודה של שנים לא מעטות. המועמדים חייבים לעמוד בהצלחה בחמש בחינות, להוכיח שהם שולטים בשפה האירית (Gaelic), מכירים היטב את המוסיקה האירית העתיקה, יודעים היטב לפחות שלושים מהריקודים החברתיים מהמאה ה-19, מיומנים בהוראת הטכניקה התנועתית הדרושה לריקודים אלה, כולל היכולת לשיר ולהראות לתלמידים את הצעדות. נוסף לכך, כל מורה מוסמך חייב לדעת בעל פה לפחות עשרים וארבעה ריקודי סולו, וכך מגיע מספר המחולות שהוא חייב להיות בקי בהם לשישים.

על אף שרוב המורים הם מבצעים מבריקים, מרגע שהם זוכים להסמכה, עליהם לחדול מלהופיע בעצמם ולהתמסר לעבודת ההוראה בלבד. וגם אם הם מפסיקים ללמד, בהיותם "נושאי המסורת הנכבדים", הם אינם רשאים לשוב ולהופיע. לדעת מאיר, במחולות המבוצעים היום ניכרים רק שרידים לא